
Retrat de família: els secrets dels Gònima

Rosa Creixell i Teresa-M. Sala*

Barcelona Quaderns d'Història, 12 (2005)

La familia catalana es una sociedad modelo: aquí el padre tiene algo de patriarca y cada linaje es una tribu.

Josep COROLEU

Aquest treball té com a objectiu fonamental retratar i reconstruir la genealogia i la història dels Gònima. Forjar un retrat de família es converteix en una tasca d'interpretació i transcripció, requereix una observació detallada per tal de poder penetrar en els aspectes no visibles, sovint oblidats, i fins i tot sovint considerats irrellevants, que possibilitin un acostament als registres de la individualitat i de la vida privada. Descriure els espais habitats i evocar el món familiar ens permeten desvelar alguns secrets, o sigui, determinats episodis que no es coneixen o no s'han divulgat. Així, el tema central al voltant del qual es basteix el nostre discurs és la casa o cases i els seus estadants, per donar rellevància a la imatge de la vida privada.

El fonament de la llar era la família i la seva ordenació jeràrquica, mantinguda per vincles de parentiu i de convivència, que derivava de l'autoritat del *pater familias* i deixava per a la branca femenina l'organització dels rituals familiars, paper que intuïm mitjançant la comptabilitat domèstica. La fortuna i el patrimoni acumulats es manifesten perfectament en les activitats que organitzen l'arquitectura interior, que esdevé el marc i el reflex de la vida quotidiana i mundana de la família.

* Aquest article forma part d'un treball de recerca en curs sobre els Gònima, que té com a objectiu principal reconstruir l'evolució històrica i la genealogia d'aquesta nissaga, i avança un primer acostament al tema centrat en el període de 1808 a 1868. Metodològicament la proposta pretén seguir la línia d'"historiar la casa", ja explicitada a Teresa-M. SALA, «Historiar la casa. Aproximaciones a la historia del mobiliario y del diseño de interiores en Cataluña (1860-1914)», dins *Historiar desde la periferia: historia e historias del diseño, Actas de la 1ª Reunión Científica Internacional de Historiadoras y Estudiosos del Diseño*, Barcelona, 1999, pàg. 150-154. El treball ha estat realitzat en el marc del Grup de Recerca del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, amb una beca de la Direcció General de Enseñanza Superior e Investigación Científica del Ministerio de Educación, BHA 2005-05215.

A la segona meitat del segle XVIII, amb el desenvolupament de la indústria de les indies a Barcelona, apareix el que Balzac anomenarà “l’aristocratie du coffre-fort”. Els símptomes de la confrontació entre l’aristocràcia de sang, exponent del poder de l’Antic Règim, i els components de la nova classe els trobem perfectament representats a les darreres dècades del Set-cents. Si els Amat, els Rocabertí i els Castellbell, entre d’altres, foren l’exponent de l’oligarquia nobiliària de la ciutat, Erasme de Gònima i Passarell ho va ser dels *parvenus*. Aquesta situació no va permetre unes relacions socials fluïdes entre la noblesa barcelonina i Erasme de Gònima, malgrat que la seva figura no va passar gens inadvertida per al vell estament nobiliari.

Molts autors han posat de relleu l’obsessió que va sentir Rafael d’Amat i de Cortada, baró de Maldà, per aquest destacat fabricant de teixits estampats. Obsessió, gelosia, menyspreu, enveja o admiració són alguns dels sentiments que deixa que es trasllueixin quan recull els episodis més significatius entorn de Don Erasme al *Calaix de sastre*, diari escrit per distreure’s i distreure. Malgrat que hagi estat considerat al llarg del temps pel seu valor documental, ens sembla interessant de ressaltar aquí la consideració que l’autor li confereix: l’anomena miscel·lània o “gazofilaci”, paraula, aquesta darrera, actualment en desús. Precisament sorprèn que el significat d’aquest mot sigui «lloc per guardar el tresor o tresor de la llatinitat», la qual cosa ens remet a la idea d’un receptacle especialment preuat, ple de saviesa o de coneixement. Els episodis relatats ens permeten imaginar la vida ciutadana (actes oficials remarcables, festes populars, escàndols, costums i rituals) i endinsar-nos en aspectes diversos de la privacitat del baró i de determinades figures barcelonines. Es tracta bàsicament d’una visió subjectiva que un personatge ens brinda sobre determinats fets. Per tant, al nostre entendre, esdevé un instrument de crítica i opinió més que no pas una crònica imparcial dels esdeveniments.

Pel que fa a Erasme de Gònima, ens fa l’efecte que s’estableix un interessant joc de miralls que el converteix en una espècie d’*alter ego* per al baró. El seu moment d’ascens coincideix amb el de decadència de Rafael d’Amat. D’aquesta manera, podríem dir que es produeix com un relleu simbòlic, en el moment en què es veu minvada la preponderància de la petita noblesa en relació amb els industrials en ascens, que constitueix un símptoma feient dels canvis de paràmetres cap a la ‘nova societat’. Gònima, és –tal com destaca Agustí Duran i Sanpere– «la figura més representativa de l’industrial barceloní del final del segle XVIII i primeres dècades del XIX».¹

Els Erasmes²

L’avi fa la fortuna; el fill ja fa prou si la conserva, i el nét definitivament l’escampa.

Pere COROMINAS

La seqüència generacional de la branca masculina de la família Gònima és representativa de tres períodes històrics de canvis importants a la ciutat. La revisió

1. Agustí DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història. La societat i l’organització del treball*, Barcelona, Curial, 1973, pàg. 307.
2. És del tot significatiu que sant Erasme sigui el sant patró dels teixidors.

de la primera etapa s'emmarca cronològicament a final del segle XVIII, amb l'ascens social i l'acumulació de riquesa d'Erasme de Gònima i Passarell (1746-1821). La seva filla única, Josepa, esdevindrà la pubilla de Ca l'Erasme.⁵ Malauradament, va morir molt jove i la transmissió del dret a exercir de successor va recaure en el seu unigènit mascle, Erasme de Janer i de Gònima (1791-1862). Si l'avi va fer el paper d'industrial i noble, el nét passarà a exercir de propietari rendista, i augmentarà la participació en els càrrecs polítics i representatius a Barcelona i a Madrid, que van anar desenvolupant diversos membres de la família. El tercer relleu generacional va pertocar-li a Josep Erasme de Janer i Girolla (1833-1911), activista del carlisme, que no va mostrar cap mena d'interès pels afers de la fàbrica familiar, cosa que corrobora el que s'ha anomenat 'teoria de les tres generacions'.

Erasme de Gònima i Passarell (1746-1821)

Així va el món, uns pugem i altres baixen [...] la majoria de nobles no poden fer el mateix que D. Erasme: vestits, taules ben servides, delicades viandes, refrescs, músiques i adornaments dins de casa seva.

Rafael D'AMAT I DE CORTADA, *Calaix de sastre*

Per tal de dibuixar el retrat d'Erasme de Gònima, cal recompondre, i fins i tot ampliar, algunes de les dades que fins al moment s'han anat reiterant, a partir de l'escrit del seu descendent Erasme d'Imbert.⁴ També constitueixen un document interessant els *Apuntes de la vida de Dn Erasmo de Gònima para poner el diario que el editor pondrá lo que le aparezca*, manuscrit sense signar conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, redactat amb tota probabilitat arran de la mort accidental del personatge el 1821, potser per tal de publicar-lo a la premsa, i que ofereix una visió retrospectiva en què es destaquen els trets més característics de la seva personalitat segons la mentalitat i els valors del moment.⁵

Sabem que Erasme Gònima va néixer a Moià l'any 1746, fill de Josep Gònima, teixidor de lli, i de Maria Anna Passarell.⁶ La família es traslladà a Barcelona cap

3. Quan ens referim a Ca l'Erasme partim de la idea de casa pairal. Ja al seu moment vàrem treballar el concepte de casa pairal en el segle XIX a «Interior(s) de Gaudí», dins *Gaudí. Art i disseny*, Barcelona, Caixa de Catalunya, 2002, pàg. 44: «Es tracta d'una forma orgànica, acceptada socialment i regulada jurídicament, molt ben travada i remarcablement sòlida per a la conservació del patrimoni i la família. La casa pairal no és pas una noció abstracta o parcial de béns mobles, sinó que és un conjunt coherent de drets actius i passius. És la seu de la família organitzada». La cohesió de la família Gònima pren sentit seguint aquesta idea, amb el patrimoni moble i immoble, amb les diferents cases i propietats que ocupen, a l'entorn de l'immoble del carrer del Carme al Raval, de la plaça de Santa Anna i de la torre a Sant Feliu.
4. ERASMO DE IMBERT, *Erasmo de Gònima (1746-1821). Apuntes para una biografía y estudio de su época*, Barcelona, 1952.
5. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 5D (Documentació personal), *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*).
6. IMBERT, *Erasmo de Gònima...*, pàg. 33, diu que la seva mare es deia Margarita Pasarell i Puig, però a pàg. 37 cita textualment la partida de naixement, que diu: «Erasma Gonima, pintador

a 1753-1754 i s'instal·là a la demarcació de la parròquia del Pi. Sembla que Erasme Puig (probablement un cosí germà, no sabem si del pare o de la mare, ja que el cognom Puig és el segon per totes dues bandes) ja s'havia establert com a comerciant a Barcelona.

L'ingrés a la fàbrica d'indianes de Fèlix i Francesc Magarola, on aprèn l'ofici i s'especialitza en composició de colors, devia ser cap al 1757, tal com recull Imbert. El 24 d'agost de 1766 el prevere Fortià Camps celebra el matrimoni entre Erasme Gònima (que en aquell moment ja apareix qualificat com a pintor o pintador d'indianes) i Ignàsia Coll, filla de Joan Coll, sastre,⁷ i Agnès Viladomiu. El seu biògraf comet un doble error quan diu: «A don Juan Coll y Manresa, que este era el nombre de su futuro suegro, también fabricante de indianas, debieron de llegarle noticias de los progresos de la casa Magarola, gracias a que contaban con un joven y experto director que se llamaba Gónima. Su cálculo interesado no podía ser más sencillo: casar a su hija Ignacia con sujeto cuyas valiosas prendas redundarían en ventajas para su propio negocio. Este comentario, que no deja de ser una suposición por nuestra parte, tiene visos de verosimilitud, por lo que más adelante se verá».⁸ En qualsevol cas, a la partida matrimonial de Joan Coll amb Agnès Viladomiu hi apareix referenciat com a sastre, i Manresa és el lloc on vivia l'any 1742.⁹

Imbert tampoc no fa referència als germans d'Erasme. Tanmateix, sabem que el primogènit, Josep, va exercir l'ofici de gravador, i que Erasme hi va mantenir obert un plet cap al 1798, sembla que a causa de l'oposició per part d'Erasme al casament de Josep Gònima amb Escolàstica Ardemiú.¹⁰

És a la dècada dels vuitanta quan Erasme passa de «pintor d'indianes» a «fabricant d'indianes». És curiós que a la partida de bateig de la seva filla de l'any 1767, en canvi, se'l qualifiqui com a «gravador». Pensem que precisament aquest fet palesa la transformació esdevinguda, de l'ofici cap a la indústria.

De forma consecutiva realitza l'examen de la Junta de Comerç, el 1783 funda la fàbrica (un conjunt de casa-fàbrica, als carrers del Carme i Riera Alta) i obté el certificat de fabricant, que li permet incorporar-se a la «Junta de socios de la Compañía de Hilados de Algodón», anomenada de «Fabricantes de indianas, cotonadas y blavetes».

L'any 1785, la seva única filla, Josepa Gònima i Coll, es casa amb Domingo Janer i Sunyer, comerciant natural d'Esparreguera. D'aquest matrimoni en naixerà, el 10 de juny de 1791, l'Erasme de Janer i de Gònima que es convertirà en l'hereu de la fortuna familiar.

de indianas, fill de Joseph y Marianna Pasarell...». *BC* (Biblioteca de Catalunya), *Fons d'Erasme de Gònima i d'Erasme de Janer (1765-1877)*, «Fe de batejaments, certificats de matrimoni, etc. de diversos membres de la família Gònima», document 1/3, escrit el 1766 i que confirma les dades que recollim nosaltres.

7. Encara que IMBERT, *Erasmó de Gónima...*, diu que el seu ofici és el de fabricant d'indianes, a les diferents partides de naixement i de casament (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*) hi apareix com a «sastre» o «calçetierii».
8. IMBERT, *Erasmó de Gónima...*, pàg. 37.
9. «Foren desposats per peraules de present Joan Coll, jove, sastre, natural de la ciutat de Barcelona, y despres de pochys anys de ser nat habitant en la vila de Monistrol de Montserrat y ara en la ciutat de Manresa habitant» (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*).
10. *BC, Fons d'Erasme de Gònima*, document 1/4, «Assumppte Josep Gònima».

Durant aquesta primera etapa, les seves principals facetes són les activitats relacionades amb la indústria i el comerç: passa d'aprenent a fabricant de teles pintades, després de treballar a la indústria dels Magarola i de completar l'aprenentatge en dos viatges consecutius "al Norte", sense que es pugui determinar cap a on.¹¹

El 1788 va associar-se amb Coll,¹² Farguell i Cia al carrer de Montalegre, i va participar en la vitalització i l'ocupació gradual del Raval, que aleshores esdevenia un dels nuclis destacats de la nova Barcelona.

En aquell moment ja el veiem participar en obres pietoses, com la construcció de l'altar major de l'Hospital de Sant Llúter, d'estil neoclàssic.¹³ Segons Imbert, i donada la proximitat al carrer del Carme, núm. 106, podia considerar-lo com un oratori annex a casa seva. Per aquest motiu, al retaule de l'altar Gònima va situar-hi la imatge de sant Erasme glorificat, acompanyat per sant Ignasi i sant Josep, sants patrons de la seva dona i de la seva filla.

Però va ser a la dècada dels noranta quan es va produir l'ascens i la consolidació econòmica i social d'Erasme Gònima. Així, el 1791 adquireix el títol nobiliari, de manera que esdevé a partir d'aquell moment Erasme de Gònima i obté l'escut d'armes per a Ca l'Erasme, ornat amb motius al·lusius a la indústria de les indïanes.¹⁴ Un cop assolida aquesta fita, i per consolidar la situació familiar, ràpidament va voler fer extensiu aquest honor a altres membres de la família, com el seu gendre, Domingo Janer, per a qui sol·licita també un títol nobiliari a la ciutat de Tarragona. Ens consta que el gendre és fill d'un metge d'Igualada, que va formar part «del Santo Oficio de la Inquisición» i va esdevenir estret col·laborador del seu sogre en el govern de la fàbrica.

Els Gònima van ser dels pocs fabricants que van aconseguir, amb una gran despesa econòmica, canviar d'estatus,¹⁵ la qual cosa no agradà al baró de Maldà, que va manifestar de manera contundent el rebuig per «Don Erasme o don Fantasma» amb motiu de la controvèrsia dels parroquians del Pi i de l'església de Betlem.¹⁶ El baró s'excusa en el fet que hi ha més gent que veuen amb mals ulls les despeses d'aquest sobrevingut, que es manifesten en una activitat frenètica de

11. AHCB, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, manuscrit *Apuntes de la vida...*

12. La relació amb els seus familiars pròxims, els Coll, es perllongarà al llarg del temps, ja que trobem al seu nét, Erasme de Janer, com a director de la fàbrica de pintats d'Anna Coll, vídua de Domingo Coll, entre 1855 i 1858.

13. Amb data de 20 d'octubre de 1789 es conserva un document on consta que s'encarreguen dos dissenys i un model de fusta per a la confecció de l'altar. Erasme de Gònima va pagar la quantitat de 1.500 lliures (moneda de Barcelona). L'escultor encarregat va ser Bernat Cots i Gros, encara que fins ara les imatges han estat atribuïdes a Ramon Amadeu (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*, document 7/2).

14. *BC, Fons d'Erasme de Gònima* conserva constància de diverses despeses relacionades amb les diligències per a l'escut d'armes (pel qual paga 2.995 lliures) i els tràmits del títol, concedit a Madrid, el 5 de desembre de 1791. L'Archivo Histórico Nacional de Madrid conserva les proves de noblesa aportades per Gònima (Pere MOLAS I RIBALTA, «Estructures i formes de la vida social», dins Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ (dir.), *Historia de Barcelona, vol. 5: El desplaçament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*, pàg. 214, nota 8).

15. Aquest canvi d'estatus és rellevant si tenim en compte que els fabricants en el cens de Godoy de 1797 no arriben al 3%, en contrast amb el 16% de nobles i clergues.

16. Rafel D'AMAT I DE CORTADA, BARÓ DE MALDÀ, *Calaix de sastre, III, 1795-1797*, editat per Ramon Boixareu, Barcelona, Curial, 1988, pàg. 104 (26-VI-1796).

festes i intervencions a la ciutat. De tota manera, el baró ens deixa veure que no hi hagut un canvi en els costums relacionals del nou noble:

Ficada que té el tal don Erasme la senyoria al cap, ha volgut fer veure al públic sa bisarria i desinterès en lo gran festí que ha donat en sa torre en Sant Feliu, del qual tots sos dependents de sa fàbrica n'han disfrutat, per ser membres d'un cos, vull dir del que ell antes ho era; i que no es desdenya de tractar-los, i els amics, com antes de ser caveller.¹⁷

A partir d'aquest testimoni, i ajuntant-hi el que recullen els *Apunts manuscrits* en ocasió de la seva mort, veiem una persona que destacava per la seva incansable dedicació al món del treball, «no durmiendo mas que dos o tres horas diarias, y hasta la comida al pie en sus elaboraciones, no podian dejar de darle grandes ganancias, en sus arcas. Pero en ellas el dinero no estaba estancado, hablando muy familiarmente con el amigo de su confianza le dezia muy amenudo: Mi dinero es para los Pobres, Dios me ha hecho su Administrador [...] una parte para ellos, otra para mi gasto, y la otra parte que mi heredero puede vivir con decencia, mi corazón no puede ver necesidades».

Fixem-nos com el retrata com una persona caritativa i amb cor,¹⁸ d'esperit paternalista, que exerceix de 'patriarca de la fàbrica'; al barri, entre els menestrals; a la família, entre els parents. Aquest és un dels aspectes diferenciadors també amb Rafael d'Amat. No podem oblidar que, en el moment d'expansió, la fàbrica va comptar amb 800 o 1.000 obrers i una facturació anual de 7 o 8 milions de rals.¹⁹ Per aquesta mateixa raó, el baró l'anomena "lo jefe de tots els fabricants". La consideració de "fabricant" és també criticada com a culpable del canvi de valors morals o «corrupció de costums»,²⁰ un signe més de la transformació, social i de les mentalitats, que s'està duent a terme.

En aquells anys de canvi de segle, d'una gran inestabilitat política, molts nobles van deixar Barcelona. Erasme de Gònim també intentà marxar, amb destinació a París. Per tant, no és d'estranyar el retret, un cop més, per part del baró: «y de resultes, són molts los alvorots que se susciten en totes ses províncies, volent molts que múdia lo govern, cansats de tanta lleva i d'una contínua revolució; del que és prova que un marxant d'esta, fabricant, novament cavaller, en virtud de la pecúnia que té, que és molta, anomenat Don Erasme Gònim, volgué viatjar per la França ab lo fi de passar a París».²¹ De tota manera, no va poder anar més enllà de Toló, i va retornar a Barcelona.

Les despeses de la Guerra del Francès van suposar-li un fort dispendi. Va aportar quantitats importants, l'any 1796, per al manteniment dels miquelets de la

17. AMAT, *Calaix de sastre, III...*, pàg. 125 (11-VIII-1796).

18. És prou representatiu que, trobant-nos en l'època del romanticisme, es destaquí com a centre de la persona el cor, el sentiment, que a voltes es converteix en sentimentalisme.

19. Francesc CABANA, «Erasme de Gònim (1746-1821). Riquesa i promoció social», dins *Fàbriques i empresaris, els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya. 2, Cotoners*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1993, pàg. 39.

20. AMAT, *Calaix de sastre, VII...* (1994), pàg. 16 (27-II-1804).

21. AMAT, *Calaix de sastre, III...*, pàg. 157 (2-XI-1796).

província. El 1797 també va sufragar tot un seguit d'obres públiques i va pagar a la gent desocupada amb motiu de la guerra.²²

Durant aquells anys del tombant de segle participà en els canvis de fesomia de la ciutat (restauració de façanes, empedrat de carrers) que es van produir a iniciativa de l'Ajuntament i d'alguns particulars.

La dinàmica de despeses dels Gònima va ser molt important, tant en l'àmbit privat com en el públic. Alguns dels indicadors sumptuaris del luxe són la possessió d'un birlotxo,²³ la petició per tenir oratori particular,²⁴ l'adquisició de joies²⁵ i, sobretot, les reformes constants de les seves propietats.

La casa esdevé el santuari i el nucli neuràlgic del procés acumulatiu i de creixement dels béns materials i familiars. La construcció del seu univers personal és un procés paral·lel a la consolidació del seu protagonisme a la ciutat i a l'Estat.

Ca l'Erasme s'havia anat bastint entre 1780 i 1797. Aquesta darrera data és la de la inauguració social de la planta principal del carrer del Carme, núm. 106, on s'allotgen els membres de la família i els servidors personals. L'agencament interior seguia els corrents a la moda i comptava amb la col·laboració de múltiples artistes i artesans, que continuaren treballant al llarg del Vuit-cents als diversos habitatges familiars.

Fins ara, l'autoria de les pintures decoratives de Ca l'Erasme s'ha atribuït a Flaugier o a Mariano Illa. No obstant, en la documentació consultada, el nom del primer només apareix en un rebut del 1813, signat per Manuela Flaugier, segons el qual va rebre la quantitat de 240 lliures per dos quadres.²⁶ Tanmateix, tenim constància de diverses intervencions al llarg dels anys del pintor acadèmic Mariano Illa. Així, per exemple, l'any 1795 va pintar els «arrimaderos y ystoria del Hombre felis pintats al oli absos adornos de baixos relleus y flos acoloridas [...] y las dos medallas al oli de Judich y Jael y unas quantas figuras pintadas sobre paper dels fusallés de Bna».²⁷

22. L'any 1811 va ser nomenat membre de la comissió de reclamacions dels propietaris de Barcelona durant l'ocupació francesa.

23. *BC, Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., Rebuts i factures, 1826-1829. Del 1798 es conserva una factura del daurador Francisco Quatra Casas conforme s'ha pintat el birlotxo (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*, «Pintors, dauradors, escultors»).

24. Petició de 1790 per a la torre, que es fa efectiva el 1792 (*AHCB*, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, carpeta 50B, «Oratori»).

25. D'entre les múltiples factures conservades de joies comprades, cal destacar la del 15 de maig de 1820 per al matrimoni de la besnéta, Maria Gassó i de Janer. L'important encàrrec constava d'un «collar con medallón y otros adornos de diamantes rosas. Dos pares de pendientes también rosas y un par con topacios, montados al aire, cuatro sortijas de las que la una con topacio al aire y otra de brillantes pequeños, otra con un zafir y ruedo de diamantes rosas y los otros dos de esmeraldas. Collar de perlas finas con centros de diamantes rosas, procedentes parte de unos de los pares de pendientes a el que falta y otros de una sortija que había, otro de perlas, con algunos diamantes rosas, tiros de perlas que aunque finas lo son menos que las del collar, otras forjas que costaron 8.250 ll. Por cuando el matrimonio de María Gassó y de Janer. Un tocador con guarniciones y cajas de plata y de peso esta 729 onzas cuando nueva en 1807» (*AHCB*, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 61, «Documentació particular»).

26. *BC, Fons d'Erasme de Gònima*, «Pintors, dauradors i escultors», document 7/2.

27. Realitzades l'any 1795 i restaurades l'any 1805 i el 1806 pel mateix Mariano Illa (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*, «Pintors, dauradors i escultors», document 7/2).

Un altre pintor-decorador que participà activament en la decoració de les cases dels Gònima és Antoni Feu. Les pintures murals de la casa-torre de Sant Feliu, anomenada pel baró de Malda com «el Versalles de don Arasma», van ser fetes per aquest artista, el qual a la sala gran va representar «la història del Casto José», amb els seus corresponents ornamentals. També a Ca l'Erasmè, l'any 1796, va pintar l'escut d'armes del senyor Domingo, diversos «països [paisatges], uns bustos, uns quadros que representaven vàries novel·les, adornats de grecas y arabescos [...]. Per pintar lo estudi del dit Sr D. Erasmè uns països que representan las quatre estacions».²⁸

No podem separar Ca l'Erasmè de la fàbrica, ja que havien anat creixent paral·lelament, i canviant la fesomia del barri del Pedró. En aquest sentit, un dels episodis rellevants és que la construcció va posseir el primer rellotge-torre que un particular tingué a la ciutat, situat davant de l'església de Sant Llützer. «Màquina de màquines», va esdevenir un referent a la vida ciutadana, ja que era, darrere de les torres de la Seu, les de Santa Maria i la de la Reial Audiència, una de les més grans. D'estructura vuitavada, la torre del campanar es va coronar, en una segona fase, amb una figura en forma d'àngel, que assenyalava la direcció dels vents. També va ser llavors quan s'hi van instal·lar unes campanes més grans, per la qual cosa Erasmè de Gònima va haver de demanar un permís especial, que finalment aconseguí gràcies a la seva amistat amb el marquès de la Mina, segons explica el baró de Maldà.²⁹ La torre-campanar va causar una gran impressió en els ciutadans i va ser qualificada de «pensilis», per la seva estructura penjant.

Hi ha altres fets amb els quals el fabricant d'indianes ennoblit va poder demostrar, un cop més, la seva posició econòmica. D'una banda, la participació –i el patrocini– en esdeveniments ciutadans, com van ser el bateig d'un moro i els actes de beatificació de sant Josep Oriol, mort el 1702 i beatificat finalment el 1807. I, d'altra banda, el casament de les seves nétes i les visites del rei Carles IV, els prínceps d'Astúries i els reis de Nàpols i Etrúria, el 1802, i de la reina d'Etrúria, filla de Carles IV, el 1808. Sovint la casa s'engalanava, amb cerimònies plenes de «boato» i esplendor.

Van cridar l'atenció dels barcelonins alguns bateigs extraordinaris, com els d'infidels conversos al cristianisme. Entre aquests, l'any 1797, un moro de trenta-sis anys anomenat Abdalà, va ser apadrinat per Don Erasmè. La cerimònia va celebrar-se a l'església del Pi, decorada amb domassos, carmesins i amb una il·luminació festiva per a l'ocasió. La casa del padrí també va guarnir-se de forma especial per acollir el refresc, on no hi va haver cap distinció d'estaments, de manera que la festa es va convertir en una veritable celebració popular. Sembla que es van servir moltes quarteres de gelats, xocolata, pastes seques, confits i begudes.

En ocasió de la beatificació de sant Josep Oriol, fou l'artista Mariano Illa l'encarregat de les decoracions per a les celebracions: «Exsecució de la Pintura en la

28. BC, *Fons d'Erasmè de Gònima*, «Pintors, dauradors i escultors», document 7/3.

29. A petició del rector Vicenç Gener d'Esplugues, vinculat familiarment als Gònima, ja que el seu germà Domingo va ser el marit de la filla de Don Erasmè, van emplaçar-se allà. Els artífexs van ser: el manyà Campllong, que va fer les peces de ferro del campanar i Ventura, coureter, que va construir les campanes (AMAT, *Calaix de sastre*, VII... (1994), pàg. 38-39 (16-VI-1804).

fachada de la casa de dit sr. que compren un cos dorich de Arquitectura ab nou pasos de la vida de Bto Oriol en baixos relleus y sis estatuas que aludeixen a las Sas Birtuts. Nou dias de Jurnals de tres omes per moldre culós y los quatre miñons per ajudar les materials». ³⁰

Pel que fa a la política d'aliances familiars, cal dir que aquestes ja havien començat el 1803, quan la seva néta Rosa va casar-se amb l'hereu de la casa Gironella, vinclé reforçat amb posterioritat amb el matrimoni de la tercera néta, Josepa, amb Antoni de Gironella, o bé les segones núpcies del seu nét, Erasme de Janer i de Gònima, que es van celebrar l'any 1813 (en primeres núpcies s'havia casat amb Pepita Vendrell).

D'altra banda, Marieta, la primogènita de Domingo i Josepa, va segrestar l'hereu de la família Ravella d'Ordal l'any 1806, matrimoni que tan sols va durar un any. Sabem que es va celebrar al palau d'Ordal, però Erasme de Gònima ja havia ofert dies abans un banquet per a seixanta persones que va provocar, un cop més, la reacció irada del baró de Maldà: el text en què indica que aquests dispendis ja no són a l'abast de molts nobles encapçala aquest apartat del nostre treball. El segon marit de Maria de Janer va ser Pau Fèlix Gassó i Arola, matrimoni que probablement va satisfer l'avi, entre altres coses perquè fou secretari de la Junta de Comerç. Es van instal·lar a la casa de Santa Anna.

Els arranjaments que es van fer a Ca l'Erasme l'any 1805-1806 van ser notables. Així, tornem a trobar-hi la intervenció del pintor Mariano Illa. Compon «dos liensos al oli que representan dos pasos del hombre felis absos adornos y retocar lo restan que era malmes de dits arrimaderos», ³¹ a més de reparar esquerdes i el sostre, i repintar les sanefes i la tapa de la xemeneia del menjador, que representava un Vulcà.

Un altre fet indicatiu van ser les dots aportades per als matrimonis, que s'han de qualificar d'extraordinàries per a l'època. Va pagar, almenys en el cas de les germanes grans, 50.000 lliures en metàl·lic, a més a més de les habituals calaixeres, les quals en el cas de Rosa Janer i Gònima van costar 12.000 lliures. L'any 1813, el fuster Josep Picanyol va realitzar les calaixeres per a l'enllaç entre Josepa Gironella i Ayguals i Erasme de Janer per valor de 500 lliures, realitzades a la moda «de fusta de caoba i gateado». ³²

Pel que fa a les seves relacions amb la monarquia, obté els «honoros de ministro honorario» i se li adjudica el paper de representant dels industrials catalans. El pacte entre la monarquia i la burgesia de Barcelona va evidenciar-se en l'entrada triomfal de Carles IV i la seva esposa, la reina Maria Lluïsa de Parma, a la ciutat, l'any 1802, en un carro triomfal, ofert pels col·legis professionals i els gremis, que portava com a lema «fidel amor, gratitud i vassallatge». Van visitar la fàbrica d'indianes, i l'espai per on transitaren es va cobrir amb peces de roba pintada.

30. BC, *Fons d'Erasme de Gònima*, «Pintors, dauradors i escultors», document 7/3: es van pagar 135 duros. Pensem que aquesta decoració efímera va instal·lar-se a la façana de la casa de Santa Anna. Un altre pintor destacat que ens consta que participà en les decoracions interiors va ser Bonaventura Planella.

31. BC, *Fons d'Erasme de Gònima*, «Pintors, dauradors i escultors», document 7/3.

32. AHCB, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 31 bis A, «Correspondència d'Erasme de Janer».

El baró de Maldà ens informa que a l'entrada de Ca l'Erasme l'any 1804 s'hi situà una làpida de marbre blanc on s'explicava aquesta visita reial. I també ens fa saber, a desgrat seu, que Erasme de Gònima tenia cadenes davant de casa, privilegi i signe de distinció.³³

Aquell mateix any compra un *pianoforte* a París, capital d'un segle XIX tot just acabat de néixer. Anys més tard, se'n compren dos més, procedents de Milà, via Gènova.³⁴

Tal com era habitual en alguns fabricants d'indianes del moment, Erasme de Gònima participa en la carrera d'Amèrica, amb la fundació de companyies comercials associat a d'altres industrials. Ens consta que cobria la línia comercial amb destinació a Cuba i Veracruz, associat amb Josep Vila i Jaume Soley, copropietaris de la fragata *San Erasmo*, popularment coneguda com *la Barcelonesa*, tal com s'indica a l'escriptura.³⁵

L'any 1821 va ser clau, per moltes raons. La Junta de fabricants va publicar una enèrgica condemna del contraban, un conflicte amb el qual volien acabar. Pels voltants de la Ciutadella i el Fort de Don Carlos es produïen, quasi cada nit, enfrontaments entre els contrabandistes i el Resguardo, tal com recull Josep Coroleu.³⁶ Es van formar rondes de vigilància per a la persecució, i el 7 de febrer de 1821 es va publicar una ordre de la plaça en la qual es deia que, amb permís de l'autoritat, se situaria a cada porta del recinte fortificat un individu comissionat per l'associació de fabricants, que portaria com a credencial una targeta amb el nom imprès d'Erasme de Gònima i rúbrica de mà. Un cop més, doncs, és significativa la rellevància de Gònima entre els fabricants. El mateix 1821, el 30 d'abril, li explota una caldera de vapor que li causa la mort, cosa que el converteix, tal com apunta Francesc Cabana, en «l'empresari màrtir».

Erasme de Janer i de Gònima (1791-1862)

Domingo Janer i Suñer i Josepa Gònima i Coll van tenir un primer fill albat l'any 1790. Quan feia tan sols dos mesos i mig que se n'havia traslladat el cadàver, el 10 de juny de 1791, va néixer el que esdevindria el successor natural de Ca l'Erasme, Erasme de Janer i de Gònima.

Cap al 1820 comença a treballar amb el seu avi, nomenat també en aquell moment primer president de la recent constituïda Comissió de Fàbriques. Però és evident que, amb la mort sobtada de l'avi, el 1821, es veu obligat a fer-se càrrec

33. Segons al baró de Maldà, tal com hem ressaltat, en aquell moment els que tenien cadenes davant dels seus habitatges eren exclusivament tres famílies: n'hi havia al davant del casali del marquès de Llupià a Horta, a la torre dels Gironella a prop de Sarrià i a Ca l'Erasme al carrer del Carme; per tant, era l'únic habitant de Barcelona que tenia aquesta distinció de "passeig reial" (AMAT, *Calaix de sastre*, VI... (1994), pàg. 149 (15-XI-1802)).

34. L'any 1829 hi ha una carta on també esmenten l'afinador Berges, i textualment diu: «Por afinarlo tres veces». També el pugen al primer pis, probablement al carrer del Carme 106 (BC, *Fons d'Erasme de Gònima*, II, 6, «Correspondència»).

35. BC, *Fons d'Erasme de Gònima*, 149/4.

36. José COROLEU, *Memorias de un menestral de Barcelona, 1792-1864*, Barcelona, Tipografia de La Vanguardia, 1888, pàg. 102.

de la direcció. I tot seguit el trobem exercint diversos càrrecs importants que s'aniran succeint al llarg de tota la seva vida.

L'any 1822 esdevé capità d'artilleria³⁷ i el 1823 paga el reemplaçament de l'exèrcit. També, aquell mateix any, amb data de 4 de maig, pren el relleu com a administrador de la Universitat, avançant-se al pla d'estudis de les universitats de l'any 1824. Esdevé patrocinador i mecenes del Teatre Principal, col·labora activament com a polític, i exerceix de regidor, diputat provincial de Barcelona, conseller de l'Ajuntament i alcalde de la ciutat durant l'any 1846, com a membre del partit tradicionalista.³⁸ També fou membre d'algunes entitats capdavanteres, com ara la de Constitució i Direcció del Ferrocarril de Barcelona –la línia de Mataró que s'inaugurà el 1848– i Tarragona. Simultàniament, pertanyia a la Junta Provincial d'Agricultura i era membre de la junta directiva de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1851). L'any 1822 formà part de la primera junta de la Sociedad Económica de Amigos del País, i també pertanyia a la junta directiva de la Caja de Ahorros de Barcelona, on figuraven els comerciants, hisendats i fabricants més opulents i respectats de la ciutat. Els tres primers directors de l'entitat havien estat Josep Xifré, *indiano*, Ramon de Bacardí, comerciant, i Gaietà d'Amat, baró de Maldà. Amb aquest darrer, Erasme de Janer i de Gònima també coincidí al Teatre Principal.³⁹ Alhora, també assumeix la direcció d'altres fàbriques, com la de la vídua Anna Coll, amb la qual era emparentat per la branca de l'àvia.

«Su casa, su iglesia y su barrio eran su universo».⁴⁰

Transformacions dels espais domèstics

Que las calles del Carmen y Riera del Prim Alta de la presente ciudad poseen algunas casas y fábricas con huerto y patio dentro de las mismas [...] para edificar otras casas [...] se propone abrir una nueva calle de 28 palmos de ancho con el nombre de San Erasmo.⁴¹

La transformació del barri –i fins i tot el nomenclàtor– va estretament vinculada a la família Gònima, cosa no gens estranya atès el gran nombre de propietats que hi tenien. A part de la casa-fàbrica, que va anar creixent en etapes successives –l'any 1837 Miquel Soler, mestre d'obres, presenta un pressupost de reformes importants per a la casa-fàbrica– i de la residència del carrer del Carme, també tenien finques al carrer de Sant Pau, a la plaça de Santa Anna –una altra de les cases principals–,⁴² així com fora muralles, l'anomenat Prat de l'Erasme

37. L'any 1822 hi ha una factura d'una casaca encarregada a Mariano Gustà: «Por el plus de los bordados de oro seis ducados de plata» (BC, *Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., «Rebutis i factures», 1821-1856).

38. AHCB, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 46, «Partit Tradicionalista». Amb el lema «Dios, patria, rey, fueros», fa activisme i viatges que queden registrats a la caixa 45 de la mateixa sèrie.

39. AHCB, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 67, «Teatre Principal».

40. COROLEU, *Memorias...*, pàg. 135.

41. AHCB, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 61, «Documentació particular».

42. Víctor BALAGUER, *Las calles de Barcelona*, Barcelona, Salvador Manero, 1865, vol. I, pàg. 56-57, quan parla de la plaça de Santa Anna –l'actual avinguda del Portal de l'Àngel– diu: «Exis-

(zona de blanqueig de les teles) a Sants, altres propietats a Sarrià i les terres i la casa-torre de *recreo* a Sant Feliu de Llobregat.

Podem parlar de tres grans reformes domèstiques. La primera en època de l'avi, els anys 1784-1800, que afecta el principal del carrer del Carme i la casa-torre. La segona a partir de 1835 i fins a la dècada dels cinquanta, i la tercera l'any 1862, amb motiu del casament de Josep Erasme de Janer i de Gironella, moment que coincideix amb la mort del pare.

La documentació sobre l'arquitectura domèstica de la primera meitat del segle XIX es concentra bàsicament a l'anomenat Registre d'obreria de l'Ajuntament de Barcelona, on ens trobem les sol·licituds de permisos per a les noves construccions. Però en aquells moments, l'Ajuntament només es preocupava per l'aspecte extern dels edificis, és a dir, per les façanes.⁴⁵ Per aquest motiu, la majoria dels expedients només anaven acompanyats d'alçats esquemàtics de les façanes, sense cap referència, ni escrita ni gràfica, als interiors. Tanmateix, amb el canvi de normativa municipal de 1843, s'obligarà a incloure-hi els plànols dels edificis, encara que no fossin gaire detallats. Per aquest motiu és interessant el plànol de distribució de Ca l'Erasme, signat per Sergio Corberó i per Francisco Badley Felip, amb data 10 de juliol de 1865. Ens permet conèixer quins van ser els dispositius interiors de la casa, i també inclou, de forma extraordinària en l'època, el dibuix de l'alçat. Es tracta de l'ampliació del tercer pis sobre la terrassa existent, compartimentat en dos habitatges (un dels quals, atesa la seva grandària, sembla més important).

A l'alçat es fa evident la rellevància del saló del principal, que sobrepassa les dimensions del primer pis i ocupa una part de l'alçada del segon, que queda convertit en un *sobradillo* que, a manera de terrabastall, esdevé un espai destinat al servei. De l'organització dels espais observem que, tal com era habitual, les escales se situen als extrems, al davant i al darrere. A l'entrada, observem un nou dispositiu, que és el *rebedor*, lloc de pas cap a les àrees privades i semipúbliques de la casa. Una particularitat és l'absència de passadís, que és substituït per l'organització en *enfilades*; l'estructura en enfilada, que és pròpia dels palaus del segle XVII i perdura fins al segle XIX, amb variacions que s'adapten segons el lloc i les dimensions, es caracteritza per una successió d'espais, regits per un eix principal, que obliga a travessar totes les sales en una direcció donada. La circulació principal del tercer pis del carrer del Carme té forma d'H, amb tres trams de recorregut. El centre se situa a la façana principal, i la *sala noble* és el lloc preeminent per a tot tipus de celebracions.

A partir del rebedor hi ha un espai de pas que desemboca al *menjador*, la *cuina* i l'*avantsala*. El menjador esdevé una habitació de pas a prop de la cuina, que veiem que disposa d'un *rebot* i està situada al costat del *celobert*. L'*excusat*, sota la denominació de *comun*, apareix situat entre la cuina, el pati i l'escala, aprofitant un espai intermedi, tot i que a l'època era habitual trobar-lo al replà. Cal remar-

tían en esta plaza, no hace aun muchos años, grandes é inmensas casas, verdaderos palacios, pertenecientes á familias de la nobleza catalana. Todavía quedan algunas, pero van desapareciendo como ha sucedido con las otras, para hacer lugar á edificios modernos».

45. Entre 1820 i 1854 es van regularitzar façanes, com s'havia fet a París, per tal de donar una imatge de ciutat racional i ordenada. L'arquitecte municipal Josep Mas i Vila va dissenyar-ne l'aplicació a l'eix Ferran-Jaume I-Princesa, millorat posteriorment amb el pla Garriga.

car el fet que no hi havia aigua corrent, tot i que es comencen a apreciar algunes millories tècniques, com per exemple la existència d'una cuina econòmica.⁴⁴

Presenta diferents menes de dormitoris. Les *sales-alcova*, amb un espai per al llit i amb portes que devien ser corredores de vidre, els *dormitoris* pròpiament dits i els *quartos*, petites habitacions, algunes sense cap tipus de ventilació i d'altres amb petites finestres.

Arribats a aquest punt, després de la concepció de la distribució, és pertinent fer esment de la decoració i els colors que conformen els ambients d'intimitat dels Gònima.

Així, el pintor habitual és Josep Aparici, que a partir de 1835 ja fa treballs a la casa de Santa Anna, on pinta una sala de color groc, el menjador, el despatx i la sala i alcova del darrere. Al carrer del Carme, pinta un passadís gran de color de palla, l'habitació de la senyora Coll, sala i alcova, un altre *quarto* immediat del segon pis; pinta de negre a l'oli la barana de l'escala, quatre reixes i tres baranes de balcó. En algunes ocasions es decora amb les típiques imitacions de marbre, intentant emular el luxe i la sumptuositat dels materials nobles.⁴⁵ De fet, ens trobem en el moment àlgid de les imitacions de tota mena, els marbrejats, jaspats, els vetejats de les fustes dels mobles, els xarolats, etc., fruit del desig d'aparentar i també, evidentment, d'abaratir costos.

L'any 1848 es van pintar el primer i el segon pis de Ca l'Erasme. Les parets es pinten al tremp, les portes a l'oli o s'envernissen, i les cartel·les es dauren. És important remarcar que a través del color s'identifiquen les diferents estances. La gamma cromàtica imperant és el blau, el groc, el rosa, el caoba i el verd, el perla i el plom en algunes portes i finestres. L'any 1862, el daurador Ignasi Pontí daura amb or fi les portes del saló, de l'escalfapanxes i d'altres estances, amb motiu dels preparatius del casament de Josep Erasme de Janer i de Gironella. També Bartomeu Ribó i Ferriz cobra 40 duros «por haber arreglado y restaurado completamente el techo que representa el Olimpo, en el corredor de su casa; las pinturas de las sobrepuestas de dicha estancia, y un cuadro grande para la chimenea de la misma».⁴⁶

El jardí és un espai important de la casa, tal com veiem i ens consta, a l'habitatge de Santa Anna, on el jardiner José Martí va plantar «naranjos dulces y rosales».⁴⁷ També al jardí del primer pis, F. Aparici «pinta de colores al fresco una caña rústica».⁴⁸

A la casa-torre cal remarcar també el desig d'estar a la moda. Per això substitueixen la pintura per l'empaperat.⁴⁹ En els sostres s'opta per una decoració amb fulles daurades i un bordó resseguit, en daurat, a joc amb la resta de motlures de la casa. Els colors dominants a la moda reiteren els emprats en la casa princi-

44. Per la qual es paguen 900 rals (*AHCB*, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 47, «Honoraris diversos»).

45. *BC, Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., «Rebuts i factures», 1832-1834.

46. *BC, Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., «Rebuts i factures».

47. Sabem que a Santa Anna també hi havia jardí (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., «Rebuts i factures», 1845).

48. Amb la tècnica a l'oli, que sorprèn perquè és un element del tot pintoresc (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., «Rebuts i factures», 16-V-1848).

49. Se'n va encarregar Claudio Bautista: «por papel y su colocadura», 1.148 rals (*BC, Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., «Rebuts i factures»).

pal, la caoba a l'oli dels balcons, el negre de les baranes, el verd de les persianes i altres imitacions caoba.

El manteniment dels interiors requereix una dedicació constant. De manera gradual, els mateixos artesans i industrials els restauren per condicionar els espais a la frenètica activitat social a què es veuen sotmesos. Al llarg de la dècada dels cinquanta trobem treballant-hi diversos industrials, noms que ja trobàvem a l'època de l'avi: el fuster Ramon Domènech, la família Picanyol, Joan Modolell i Argemí a les esteres, Gervasi Villalonga en la construcció d'un llum, Francesc Aparici i Eugeni Gallegos com a pintors.

Un costum habitual en l'època és la restauració de quadres, així com d'altres elements arquitectònics com columnes, xemeneies, etc. De la restauració de quadres tenim constància que se n'encarregaven Francesc Malató i el francès Muhel Aragon. Per als marbres i xemeneies s'encarregava la feina a Francisco Martínez, i les restauracions de vidrieres emplomades s'encarregaven a Genís Molist.⁵⁰

Pel que fa a les arts decoratives en general, apareixen algunes factures de mobiliari, joies, indumentària, cobrateria i vaixel·la, així com de reparacions dels rellotges de sobretaula, entre d'altres. D'entre totes les comandes de mobles, podem destacar «un par de cómodas de chicananda abombadas, con embutido y filetes de latón»,⁵¹ realitzades per Jaume Isern l'any 1853. En aquest any, hi ha una despesa important en roba, joies i en restauració d'alguns dels espais ja existents a la casa-torre de Sant Feliu de Llobregat. En concret, es fan daurar les motlures de l'altar de la capella i es compren sacres, candelers, entre altres elements litúrgics.⁵²

Comprovem que els artesans escollits pels Gònima són els més destacats en les seves especialitats a la ciutat. Així, per exemple, del gremi dels joiers destaca la presència de R. Oñós, ubicat al carrer de l'Argenteria núm. 27, i dels germans Carreras, que tenien la botiga al carrer Aimeric núm. 8, o la rellevant fàbrica d'objectes de plata i or propietat dels germans Ysaura, a la Baixada de la Presó, núm. 12. Pel que fa als fusters, cal fer menció, un cop més, a la nissaga dels Picanyol, una de les més actives ja a la Barcelona del segle XVIII.⁵³ Ja en aquell moment, a Ca l'Erasme, entre moltes altres intervencions, el 17 de juny de 1787, Josep Picanyol factura «fer les quatre taules raconeres mans fusta y fero torneja a rao de 3 lliures cada una son juntas 12 lliures».⁵⁴

L'aparat documental ens possibilita continuar treballant tot un seguit de qüestions que encara queden al calaix. Per acabar d'arrodonir aquest retrat, manca-

50. *BC, Fons d'Erasme de Gònima*, II, 1.2.2., «Rebuts i factures».

51. Paga la quantitat de 92 rals per les calaixeres i 2 rals per posar algunes peces en una, envernissar-les i posar panys a totes dues (*AHCB*, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 47, «Honoraris diversos»).

52. *AHCB*, 5D, *Ignasi de Janer i Milà de la Roca*, caixa 47, «Honoraris diversos».

53. Es tracta d'una nissaga ben documentada per Manuel ARRANZ, *Mestres de cases i fusters. La construcció a la Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1991, pàg. 354.

54. *BC, Fons d'Erasme de Gònima*, 5/4. Probablement el conjunt de mobiliari que apareix reproduït en fotografies al fons de l'Arxiu Mas va ser realitzat pels Picanyol. Veiem dues consoles d'estil Carles IV, amb peus acanalats i medallons, a conjunt amb la paret pintada, i s'aprecia un capçal de llit policromat.

ria considerar altres facetes que ens ajudin a entendre millor la seva mentalitat. Entre d'altres aspectes, reconstruir la biblioteca i l'entramat de l'epistolari ens permetrà aprofundir en els gustos i les interrelacions personals dels membres de la família.

Malgrat la centralitat adquirida pels Gònima, en realitat Ca l'Erasmus era lluny del centre. La Barcelona dels inicis de l'Eixample estava concentrada en un nucli molt restringit, i el Raval encara es considerava lluny del rovell de l'ou. Per això Dolors Monserdà apunta:

I aquesta cosina vostra ha tingut una ocurrencia en mudar-se tan lluny, que es necessita emplear tota una tarda per anar-la a veure. Afigura't, Carles, que s'ha mudat a la plaça de Jonqueres! Amb això, des del carrer de l'Avinyó que estem nosaltres, fins allà, no anat-hi en cotxe, és qüestió de no arribar-hi mai! És com les Bertrams, que se n'han anat a viure a prop de casa l'Erasmus! Vaja, que la gent s'hi hauria de pensar una mica més en mudar-se tan lluny! Ja ho veuran, el dia que estiguen malalts, si hi anirà gaire gent a fer-los companyia.⁵⁵

55. Dolors MONSERDÀ DE MACIÀ, *Del món*, Barcelona, La Sal, 1985 [1908], pàg. 88.